

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А. С. МАКАРЕНКА

ГАВРИЛЕНКО ІННА ІВАНІВНА

УДК [37.091.4Макаренко:005.3](043.3)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІНСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ А. С. МАКАРЕНКА В ТРУДОВІЙ КОЛОНІ
ім. М. ГОРЬКОГО**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Суми – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор
Козлова Олена Григорівна,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка,
завідувач кафедри педагогіки вищої
школи та педагогічного менеджменту.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Ткаченко Андрій Володимирович,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка,
в.о. завідувача кафедри педагогічної майстерності
та менеджменту
імені І. А. Зязюна;

кандидат педагогічних наук
Біліченко Павло Геннадійович,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка,
доцент кафедри загальної педагогіки, психології та
менеджменту освіти.

Захист відбудеться «15» липня 2015 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 55.053.01 у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка за адресою: 40002, м. Суми, вул. Роменська, 87, ауд. 218.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (40002, м. Суми, вул. Роменська, 87).

Автореферат розіслано «15» червня 2015 року.

В.о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої

ради

О. В. Михайличенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. В умовах інтеграції України в світовий простір зростає потреба в якісно новому рівні визначення шляхів розвитку освіти. Очевидною стає необхідність зміни традиційної системи управління навчальним закладом, інтеграції зусиль держави та суспільства у цій сфері з метою формування нової генерації української спільноти, яка б відповідала запитам національного та світового ринку праці.

Процес оновлення системи управління навчальним закладом ускладнюється в сучасних кризових суспільно-економічних умовах, що позначаються невизначеністю життєвих та професійних перспектив української молоді, низькою мотивацією суспільства до самореалізації, зростанням дитячої безпритульності та злочинності. В даному контексті заслуговує на увагу досвід управлінської діяльності вітчизняного педагога Антона Семеновича Макаренка (1888 – 1939 рр.) у період завідування Трудовою колонією ім. М. Горького, продуктивність якого доведена на практиці.

Постать А. С. Макаренка та його професійні здобутки становили інтерес для освітян та істориків педагогіки із початку 40-х років минулого століття. Предметом наукового вивчення спадщини А. С. Макаренка стали історико-біографічний аспект (М. А. Библюк, Б. В. Год, Л. В. Корж-Усенко, П. Г. Лисенко, О. В. Михайличенко, Ф. І. Науменко, М. М. Окса, Л. Пєха, А. В. Ткаченко, Г. Хіллїг, М. Д. Ярмаченко та ін.); методологія та теоретичні основи його педагогічної системи (Л. Ю. Гордін, Н. О. Лялін, С. Г. Карпенчук, М. П. Ніжинський, А. А. Фролов та ін.); теорія колективу (М. Д. Виноградова, Л. Ю. Гордін та ін.); виховання в сім'ї (В. Г. Бочарова, І. В. Філін та ін.); господарсько-трудова й економічні аспекти діяльності (Н. В. Абашкіна, В. С. Бугрій, О. В. Мельникова, С. С. Невська, А. М. Неустроєв, Н. М. Носовець, Т. В. Сіматова та ін.); психологічні аспекти спадщини (Л. М. Кудояр, А. Л. Носаль, К. Ю. Юдіна та ін.); виховання свідомої дисципліни та розвиток самоврядування (Т. С. Князева, В. М. Коротов, В. В. Кумарін, Г. П. Якубанець та ін.); ідеї трудового виховання (С. Я. Батишев, В. А. Поварніцина та ін.); проблеми педагогічної майстерності (А. М. Бойко, І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, М. Ю. Рисіна, А. А. Сбруєва, Н. М. Тарасевич та ін.). Окремі аспекти управлінської діяльності А. С. Макаренка вивчали Л. С. Гриценко, О. Г. Козлова, В. С. Пікельна, Н. Г. Саннікова та ін. У результаті аналізу доробку вітчизняних і зарубіжних макаренкознавців було встановлено, що організаційно-педагогічні засади управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького не отримали цілісного висвітлення в дисертаційних дослідженнях.

Актуальність і значущість управлінського аспекту теоретико-практичної спадщини А. С. Макаренка зумовлюються такими *суперечностями*:

- між потребами української науки і освіти в освоєнні продуктивного історико-педагогічного досвіду управління навчальним закладом у нестабільних соціально-економічних умовах та відсутністю цілісних досліджень у вітчизняній педагогічній науці щодо його реалізації;

- між доцільністю врахування продуктивного досвіду управлінської діяльності А. С. Макаренка при вирішенні сучасних проблем управління

навчальним закладом в Україні та недостатнім рівнем його вивчення й наукового обґрунтування;

– між зростаючими вимогами суспільства до впровадження в освітніх закладах ідей і технологій інноваційної управлінської діяльності та переважно пануючою в навчальних закладах традиційною практикою управління.

Отже, актуальність і недостатня теоретична розробленість досліджуваної проблеми, її практична значущість, наявність суперечностей зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **«Організаційно-педагогічні засади управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною комплексного дослідження кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка «Інноваційні підходи до управління якістю освіти» (номер державної реєстрації 0113U004660). Тема дослідження затверджена вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол № 9 від 26 квітня 2012 р.) та узгоджено в Міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук НАПН України (протокол № 5 від 29.05.2012 р.).

Мета дослідження – з'ясувати організаційно-педагогічні засади управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького, окреслити можливості використання продуктивного досвіду управлінської діяльності А. С. Макаренка в сучасній практиці управління навчальним закладом в Україні.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Виявити стан розробленості досліджуваної проблеми у вітчизняному і зарубіжному макаренкознавстві.

2. Розкрити чинники та виокремити етапи становлення індивідуальної управлінської концепції А. С. Макаренка як керівника Трудової колонії ім. М. Горького.

3. Визначити нормативні засади управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького.

4. Схарактеризувати змістові та процесуальні засади управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького.

5. Розробити рекомендації щодо використання продуктивного досвіду управлінської діяльності А. С. Макаренка в сучасній практиці вітчизняних навчальних закладів.

Об'єкт дослідження – творча спадщина видатного українського педагога Антона Семеновича Макаренка.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні засади управлінської діяльності Антона Семеновича Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького.

Хронологічні межі дослідження (1920 – 1928 рр.) позначені роками управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького. *Нижня хронологічна межа* визначається 1920-м роком, коли А. С. Макаренка призначено завідуючим Основним дитячим будинком для морально дефективних дітей № 7, що згодом увійде в історію як Трудова колонія ім. М. Горького. *Верхня*

хронологічна межа дослідження позначається завершенням управлінської діяльності А. С. Макаренка в колонії, що припадає на 1928 р. Для обґрунтування сутності організаційно-педагогічних засад управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького в дисертації здійснено ретроспективний аналіз досліджуваної проблеми в більш широких хронологічних межах.

Методологічну основу дослідження становлять провідні положення теорії наукового пізнання; положення про взаємозв'язок та взаємозалежність процесів і явищ об'єктивної дійсності, про єдність теорії та практики.

В основу конкретної методології дослідження покладено принцип культуровідповідності, що передбачає ставлення до людини як до носія певної цивілізаційної культури; ідеї доцільності творчого використання кращих національних здобутків в умовах розбудови сучасної освіти України на засадах технології персоніфікованого підходу.

Теоретичну основу дослідження становлять положення: *історико-педагогічної науки* (О. В. Адаменко, М. В. Богуславський, А. М. Бойко, Н. М. Гупан, Н. П. Дічек, Н. С. Побірченко, О. І. Пометун, А. А. Сбруєва, О. В. Сухомлинська та ін.); *теорії управління навчальним закладом* (Л. І. Даниленко, Г. В. Єльнікова, В. І. Зверева, Л. М. Калініна, О. Г. Козлова, Ю. А. Конаржевський, Б. І. Коротяєв, В. С. Лазарєв, В. І. Маслов, В. С. Пікельна, Т. М. Сорочан, П. І. Третьяков, Є. М. Хриков, Р. Х. Шакуров, Т. І. Шамова та ін.); *індивідуальної управлінської концепції* (С. М. Белозеров, А. В. Карпов, А. І. Кітов, Е. П. Клубов, В. В. Овсяннікова, І. В. Сисоєв, В. С. Скворцов та ін.); *наукових досліджень біографії, професійної діяльності та теоретичного доробку А. С. Макаренка* (Л. С. Гриценко, Н. П. Дічек, О. Ю. Ілалтдінова, І. А. Зязюн, С. Г. Карпенчук, Т. Ф. Корабльова, І. Ф. Кривонос, В. В. Кумарін, Н. О. Лялін, С. С. Невська, М. П. Ніжинський, М. М. Окса, Н. М. Тарасевич, А. В. Ткаченко, А. А. Фролов, Г. Хіллів та ін.).

Методи дослідження: *загальнонаукові* (аналіз, аналогія, порівняння, узагальнення), що забезпечили можливість формулювання вихідних положень та висновків, виокремлення провідних напрямів дослідження; *конкретнонаукові:* методи порівняльно-синхронного та порівняльно-діахронного аналізу, застосування яких забезпечило здійснення класифікації аспектів науково-теоретичної розробленості досліджуваного феномену; метод причинно-наслідкового аналізу, що уможливив виокремлення чинників становлення індивідуальної управлінської концепції А. С. Макаренка як керівника; історико-ретроспективний та хронологічний методи, які дозволили визначити етапи становлення індивідуальної управлінської концепції педагога в період завідування Трудовою колонією ім. М. Горького; структурно-логічний аналіз нормативно-правових актів, чинних у час, визначений хронологічними межами дослідження, та документів колонії уможливив з'ясування нормативних засад управлінської діяльності А. С. Макаренка як завідувача Трудової колонії ім. М. Горького; системно-структурний та системно-функціональний аналіз використано для характеристики змістових і процесуальних засад управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького; метод екстраполяції, який став необхідним при окресленні рекомендацій щодо

використання продуктивного досвіду управлінської діяльності А. С. Макаренка в сучасній практиці вітчизняних навчальних закладів; *емпіричні методи*: опитування, анкетування керівників навчальних закладів, викладачів вищих навчальних закладів для отримання фактологічного матеріалу; бесіда, Е-листування з сучасними вітчизняними та зарубіжними макаренкознавцями для забезпечення достовірності результатів дослідження; інтерв'ювання родичів, колишніх вихованців А. С. Макаренка та їх нащадків.

Джерельна база дослідження:

– матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Державного архіву Полтавської області, Державного архіву Сумської області;

– державні документи, що стали визначальними у становленні та розвитку системи освіти України в 20-х рр. ХХ ст., на які припадає управлінська діяльність А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького;

– авторські тексти А. С. Макаренка, до яких належать художні, науково-педагогічні, публіцистичні твори, епістолярні й автобіографічні матеріали;

– історико-педагогічні дослідження професійної діяльності й теоретичного доробку А. С. Макаренка (Л. І. Гриценко, І. А. Зязюн, С. Г. Карпенчук, І. Ф. Козлов, Т. Ф. Корабльова, В. В. Кумарін, С. С. Невська, М. П. Ніжинський, А. Л. Носаль, Т. В. Сімагова, А. В. Ткаченко, А. А. Фролов, Г. Хілліг та ін.), інформаційно-аналітичні матеріали вітчизняних і зарубіжних асоціацій, дослідницьких лабораторій, центрів А. С. Макаренка;

– документація Трудової колонії ім. М. Горького, зокрема, положення, накази, облікові відомості, акти, звіти тощо, представлені у збірниках: «Полтавська трудова колонія ім. М. Горького в документах і матеріалах (1920 – 1926 рр.)» (Полтава, 2002 р.), «Антон Макаренко: Харківська трудова колонія ім. М. Горького (в документах і матеріалах, 1926 – 1928 рр.)» (Київ, 2008 р.), «Макаренко А. С. Школа життя, труда, воспитания» (Н. Новгород, 2007 – 2010 рр.);

– матеріали музеїв (Державного музею-заповідника А. С. Макаренка (с. Ковалівка Полтавської обл.), музею Курязької виховної колонії Управління державної пенітенціарної служби МВС України (Харківська обл.), Кременчуцького педагогічно-меморіального музею А. С. Макаренка (Полтавська обл.), кімнати-музею А. С. Макаренка Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*: у вітчизняному і зарубіжному макаренкознавстві визначено організаційно-педагогічні засади управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького; розкрито *чинники*: особистісні (освіта, життєвий та професійний досвід); суспільно-політичні (світова й громадянська війни, руйнування однієї держави, виникнення та розвиток іншої); соціально-економічні (економічна та соціальна криза, злочинність, масове безробіття, дитяча безпритульність); науково-технічні (індустріалізація, рух за наукову організацію праці); соціально-педагогічні (соціальне виховання, трудові школи) та виокремлено *етапи* становлення індивідуальної управлінської концепції А. С. Макаренка в Трудовій колонії

ім. М. Горького: прогностичний (1920–1922 рр.); організаційний (1922–1925 рр.); коригувальний (1925–1927 рр.); узагальнювальний (1927–1928 рр.); з'ясовано складові *нормативних* (основні аспекти діяльності завідувача, унормовані державними документами та документами закладу, закономірності й принципи управління навчальним закладом); *змістових* (напрями, засоби управлінської діяльності та орієнтири антикризового управління закладом щодо забезпечення умов соціального виховання); *процесуальних* (управлінські підходи А. С. Макаренка до забезпечення цілісності й розвитку колонії; методи управління колонією; структурні елементи системи управління та форма їх взаємодії; ключові функції завідувача колонії як «центру» управлінської структури; напрями взаємодії закладу з зовнішнім середовищем) засад управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького; розроблено рекомендації щодо використання продуктивного досвіду управлінської діяльності А. С. Макаренка в умовах оновлення сучасної системи управління навчальним закладом в Україні.

Удосконалено уявлення про: макаренкознавство, індивідуальну управлінську концепцію А. С. Макаренка, підприємницьку діяльність А. С. Макаренка, антикризове управління навчальним закладом.

Подальшого розвитку дістало наукове обґрунтування творчої спадщини А. С. Макаренка, а саме управлінський аспект макаренкознавчих досліджень у вітчизняній та зарубіжній педагогічній думці.

До наукового обігу введено невідомі та маловідомі архівні документи (ф. Р–166, оп. 3, од. 6864: «Наркомос Української РСР. Головоцвх. Загальний відділ / м. Харків, Київ». – Спр. 863, арк.31–31 зв., 99–99 зв.; Спр. 864, арк. 1–5 зв, 6–7 зв., 14, 15–15 зв., 20, 28–29 зв.; ф. Р–166, оп. 5, од. 65: «Наркомос Української РСР. Фінансово-економічне управління. Бюджетна частина (та обслуговуючого персоналу) дитячих будинків та колоній України на 1925/1926 р.». – Спр. 1049, арк. 6–7, 8, 9; ф. Р–166, оп. 3, од. 6889: «Народний комісаріат освіти Української РСР / Статистичний відділ / м. Харків». – Спр. 720, арк. 28–28 зв.; Спр. 889, арк. 19, 72; Спр. 952, арк. 12, 34).

Особистий внесок здобувача в працях, написаних у співавторстві, полягає у визначенні чинників становлення та розвитку поглядів А. С. Макаренка на управління Трудовою колонією ім. М. Горького [10]; в окресленні особливостей реалізації підприємницької діяльності А. С. Макаренка в Полтавській трудовій колонії ім. М. Горького [2]; у розробці рекомендацій щодо використання прогресивних ідей управлінського досвіду А. С. Макаренка в процесі підготовки майбутнього керівника навчального закладу [1].

Практичне значення одержаних результатів, які подано в рекомендаціях щодо використання нормативних, змістових і процесуальних засад продуктивного досвіду управлінської діяльності А. С. Макаренка як завідувача Трудової колонії ім. М. Горького, можуть бути застосовані керівниками навчальних закладів, викладачами інститутів післядипломної педагогічної освіти при професійній перепідготовці керівників-практиків освітніх закладів.

Прогностичний потенціал проведеного дослідження зумовлений можливістю використання його матеріалів і висновків, представлених у спецкурсі

«Організаційні та педагогічні засади управлінської діяльності А. С. Макаренка», в системі магістерської підготовки майбутніх керівників навчальних закладів при вивченні навчальної дисципліни «Управління навчальною та виховною діяльністю», в процесі підготовки майбутніх учителів при викладанні дисциплін «Педагогіка», «Історія педагогіки».

Результати дисертаційного дослідження **впроваджено** в навчальний процес Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка (довідка № 016/345-1 від 24.02.2015 р.), Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 244/1 від 20.11.2014 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 93 від 28.01.2015 р.), Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 45 від 16.10.2014 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційної роботи оприлюднено на: *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування» (Суми, 2011 р.), «Глухівські наукові читання – 2011» (Глухів, 2011 р.), «Управління організацією навчально-виховного процесу в середній і вищій школі» (Полтава, 2012 р.), «Наукове забезпечення процесів реформування соціально-економічних відносин в умовах глобалізації» (Сімферополь, 2012 р.), «Педагогіка А. С. Макаренка в полікультурному освітньому просторі» (Полтава, 2012 р.), «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Суми, 2014 р.); *всукраїнських науково-практичних конференціях*: «Неперервна освіта: проблеми, пошуки, перспективи» (Суми, 2007 р.), «Болонський процес: стан та перспективи розвитку вищої освіти України» (Київ, 2010 р.), «Управління інноваційним розвитком освіти: глобальний та національний виміри» (Суми, 2012 р.), «Професійно-творча самореалізація педагога в умовах інноваційної освіти» (Суми, 2012 р.), «Наука XXI століття, індустрія хай-тек і сучасна освіта» (Суми, 2012 р.), «Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти XXI століття» (Суми, 2013 р.), «Евристична освіта у суспільстві нових соціальних та особистісних цінностей» (Суми, 2014 р.); *інших конференціях*: «Наукові пошуки молодих вчених» (Суми, 2011–2014 рр.).

Публікації. Отримані результати дослідження відображено в 20 одноосібних публікаціях: 1 розділ у колективній монографії, 6 статей у вітчизняних фахових наукових виданнях, 1 публікація в зарубіжному виданні (Рим, Італія), 12 статей в інших виданнях, з яких 2 – у зарубіжних. 3 публікації у співавторстві: 2 розділи в колективних монографіях та 1 фахове видання.

Структура та обсяг дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (351 найменування) і 16 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 272 сторінки, основний зміст викладено на 197 сторінках. Робота містить 7 рисунків, 5 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження; визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, хронологічні межі; розкрито методологічну й теоретичну основу, джерельну базу та методи дослідження; висвітлено наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; відображено їх апробацію та впровадження в практику діяльності вищих навчальних закладів України.

У першому розділі «**Теоретичні засади управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького**» виявлено стан розробленості досліджуваної проблеми у вітчизняному та зарубіжному макаренкознавстві, визначено чинники й виокремлено етапи становлення індивідуальної управлінської концепції А. С. Макаренка як завідувача Трудової колонії ім. М. Горького.

Застосування методів порівняльно-синхронного й порівняльно-діахронного аналізу історії становлення та розвитку макаренкознавства як галузі наукових знань, основних положень макаренкознавчих праць дозволило виокремити такі аспекти науково-теоретичної розробленості досліджуваної проблеми: історико-біографічний (біографія, становлення й розвиток ідей педагога в контексті суспільно-політичних подій початку ХХ ст.), філософський (філософські засади педагогічної системи А. С. Макаренка), педагогічний (виховна система, теорія колективу, теорія дисципліни, організація та розвиток самоуправління, трудове виховання, громадянське виховання, виховання в сім'ї, дидактичні погляди), психологічний (психологічні особливості розвитку особистості в творчій спадщині А. С. Макаренка), економічний (соціально-економічна сутність трудового виховання колоністів та підприємницької діяльності А. С. Макаренка), екстраполяційний (використання ідей А. С. Макаренка в освітній практиці та в системі професійної підготовки майбутніх учителів). Встановлено, що в Україні протягом останніх років в умовах економічної й політичної кризи, девальвації загальнолюдських цінностей, зростання дитячої безпритульності й злочинності творча спадщина педагога все більше становить інтерес для педагогів-теоретиків і практиків. Виявлено, що управлінська діяльність А. С. Макаренка на сучасному етапі розвитку вітчизняного та зарубіжного макаренкознавства не була предметом спеціальних дисертаційних досліджень.

Реалізація методу термінологічного аналізу дозволила схарактеризувати ключові поняття дослідження. З'ясовано, що макаренкознавство – це галузь історії педагогіки, система знань про особистість та творчу діяльність А. С. Макаренка щодо вирішення проблем соціального виховання, можливості застосування ідей видатного українського педагога в умовах сьогодення, яка сформувалась у др. пол. ХХ ст. та перетворилася на явище світового історико-педагогічного процесу.

Індивідуальну управлінську концепцію А. С. Макаренка розуміємо як систему стійких його поглядів, які інтегрувалися в індивідуалізовані засадничі положення професійної діяльності, спрямованої на створення прогностичних, педагогічних, психологічних, кадрових, фінансово-господарчих, організаційних, правових та ергономічних умов, що забезпечили функціонування й розвиток навчально-виховного закладу в реаліях соціально-економічної кризи.

Використання методу причинно-наслідкового аналізу уможливило з'ясування чинників становлення індивідуальної управлінської концепції А. С. Макаренка як керівника Трудової колонії ім. М. Горького, а саме: особистісні (освіта, життєвий та професійний досвід); суспільно-політичні (світова й громадянська війни, руйнування однієї держави, виникнення та розвиток іншої); соціально-економічні (економічна та соціальна криза, злочинність, масове безробіття, дитяча безпритульність); науково-технічні (індустріалізація, рух за наукову організацію праці); соціально-педагогічні (соціальне виховання, трудові школи).

Застосування історико-ретроспективного та хронологічного аналізу дозволило виокремити етапи становлення індивідуальної управлінської концепції А. С. Макаренка як керівника Трудової колонії ім. М. Горького.

Прогностичний етап (1920 – 1922 рр.) пов'язаний із призначенням А. С. Макаренка на посаду завідувача Основного дитячого будинку № 7, що згодом перейменовується за ініціативою завідувача на Трудову колонію ім. М. Горького. Цей етап характеризується такими ознаками: аналіз існуючого стану та характеристикою кризової ситуації, пошук антикризових шляхів з метою створення в закладі умов, необхідних для задоволення елементарних життєвих потреб, у контексті реалізації соціального виховання; розробкою програми виходу з кризового стану, що сприяло прийняттю рішення про відбудову маєтку колишніх поміщиків Трепке з перспективою переїзду колонії до маєтку з хутора Триби до села Ковалівка Полтавського повіту.

Організаційний етап (1922 – 1925 рр.) припадає на період переїзду колонії до маєтку Трепке й позначається такими характеристиками: аналіз внутрішнього та зовнішнього потенціалу колонії; розробка програми розвитку закладу, спрямованої на вдосконалення (кадрових, правових, організаційних, психологічних) та створення (фінансово-господарчих, педагогічних, ергономічних) умов соціального виховання; орієнтація на ринок та забезпечення конкурентоспроможності закладу; масштабність стратегічних цілей; моніторинг можливих кризоутворюючих ситуацій та оперативне реагування на їх впливи; налагодження взаємодії колонії з зовнішнім середовищем; визнання колонії досвідно-показовим закладом.

Коригувальний етап (1925 – 1927 рр.) пов'язуємо з виявленням завідувачем загрози кризового стану колонії через зупинку в розвитку колективу та розробкою кризопереджувальної програми дій, а саме: пошук нових перспектив, вибудова стратегії соціально-економічної переорієнтації та переїзд колонії до маєтку колишнього Курязького монастиря (поблизу Харкова); вдосконалення умов функціонування та розвитку процесу соціального виховання; перевірка ефективності діяльності структурних елементів управління колонії та їх взаємодії; розширення напрямів взаємодії з зовнішнім середовищем.

Узагальнювальний етап (1927 – 1928 рр.) – екстраполяція набутого в колонії управлінського досвіду, а саме: одночасне керівництво А. С. Макаренком Трудовою колонією ім. М. Горького, Управлінням дитячих колоній Харківського округу та Дитячою трудовою комуною ім. Ф. Е. Дзержинського зі збереженням «горьківської» системи.

Отже, в розділі висвітлено основні аспекти розробленості досліджуваного феномену у вітчизняному та зарубіжному макаренкознавстві, уточнено ключові поняття дослідження, з'ясовано чинники та етапи становлення індивідуальної управлінської концепції А. С. Макаренка як керівника Трудової колонії ім. М. Горького.

У другому розділі **«Нормативні, змістові та процесуальні засади управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького»** висвітлено провідні засади індивідуальної концепції управління А. С. Макаренка в період завідування Трудовою колонією ім. М. Горького, а саме: нормативні, змістові та процесуальні.

Використання методу структурно-логічного аналізу документів, що стосувались освітніх реформ у 20-х роках ХХ ст. (Декларація НКО «Про соціальне виховання дітей», Постанова НКО «Про систему соціального виховання на Україні», Постанова Ради Народних Комісарів УРСР «Про заходи боротьби з дитячою безпритульністю», «Кодекс законів про народну освіту», Положення НКО «Про заклади соціального виховання», «Тимчасове положення про дитячі установи соціального виховання УСРР», документи Трудової колонії ім. М. Горького), дозволило дати характеристику складових нормативних засад (основні аспекти, закономірності, принципи) управлінської діяльності А. С. Макаренка.

Виокремлено *основні аспекти діяльності завідувача колонії*, що були унормовані в держаних документах та документах закладу, серед яких: 1) цілі та завдання створення й діяльності закладу соціального виховання; 2) форми освітньої діяльності; 3) правові засади партнерства з державними установами й громадськими організаціями; 4) структура навчального закладу; 5) особливості управління закладом соціального виховання.

З'ясовано, що визначення основних завдань управлінської діяльності А. С. Макаренка відповідно до положень діючих нормативно-правових актів сприяло формуванню низки засадничих положень унормування життєдіяльності колонії та її розвитку: *закономірності* (чим повніше керівник закладу забезпечує взаємодію змістового, процесуального та організаційного аспектів діяльності педагогічного колективу, тим продуктивнішим є управління й тим вищі результати діяльності колективу; чим повніше в діяльності керівника взаємодіють єдиноначальність і колегіальність, тим повніше отримані результати управління співпадають з очікуваними; управління навчальним закладом буде ефективним, якщо в діяльності керівника найбільш повно взаємодіють прямий і зворотній зв'язок; чим повніше керівник забезпечує взаємодію закладу й громадськості, тим продуктивнішим є управління навчально-виховним процесом) та *принципи* (організаційно-педагогічні, організаційно-адміністративні) управління навчальним закладом.

Здійснено системно-структурний аналіз складових змістових засад управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького, спрямованих на унормування життєдіяльності та розвитку закладу:

– *напрями* управлінської діяльності щодо забезпечення умов соціального виховання: кадровий (формування педагогічного колективу як такого, що діє в

межах єдиних педагогічних вимог та методів педагогічної діяльності; самостійність у виборі при комплектуванні штату працівників на засадах педагогічної доцільності та фінансової раціональності; ретельний аналіз особистісних і професійних якостей працівників; постійна діагностика колективу закладу; забезпечення сталості й динаміки в кадровій політиці закладу); організаційний (налагодження каналів впливу на керовану систему в межах заданої мети закладу, що сприяло створенню організаційної структури управління, формуванню управлінської підсистеми, виробленню засобів зв'язку і взаємодії структурних ланок цієї підсистеми, встановленню системи постійно діючих норм організаційного підпорядкування); педагогічний (формулювання цілей навчально-виховної роботи на основі вивчення індивідуальних і колективних можливостей, потреб та інтересів вихованців; розробка параметрів вивчення особистості вихованців, критеріїв оцінки сформованості кожного з параметрів, фіксування форм інформації про їхні результати розвитку; осмислення ролі виховання, навчання та праці в реалізації загальної мети); психологічний (створення сприятливого психологічного клімату, паритетних стосунків у колективі); підприємницький (створення матеріальної бази та її розвиток відповідно до нових завдань, що виникали перед закладом за рахунок оптимізації використання внутрішніх ресурсів, залучення додаткових ресурсів, забезпечення раціональної експлуатації та дбайливого ставлення до наявних і набутих матеріальних цінностей); ергономічний (забезпечення чистоти, порядку, режиму діяльності та естетики приміщень відповідно до матеріальних можливостей колонії);

– *засоби управлінської діяльності* (встановлення добровільних начал і формування статусу переможця з метою активізації діяльності особистості, колективу, закладу; формування організаційного ядра й організаційної культури для забезпечення цілісності колективу; демократизація управління через створення гнучкої організаційної структури та дієвої системи самоуправління зі збереженням «центру»; встановлення часових і просторових орієнтирів в якості меж розвитку особистості, колективу, закладу);

– *орієнтири антикризового управління*: педагогічні (розвиток навчально-виховного процесу в межах реалізації ідеї соціального виховання); соціально-психологічні (розвиток колективу та кожного окремого члена колективу як взаємовпливаючих елементів); економічні (розвиток фінансово-господарчої бази колонії як фінансово самостійної соціальної системи).

Використання системно-функціонального аналізу управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького уможливило визначення таких складових процесуальних засад: управлінські підходи та методи, внутрішні управлінські структури та форми їхньої взаємодії, напрями взаємодії закладу з зовнішнім середовищем.

Розкрито *управлінські підходи* А. С. Макаренка до забезпечення цілісності та розвитку колонії (системний, ситуаційний, дослідницький). Виокремлено методи управління колонією: 1) організаційні (організаційно-розпорядчі, організаційно-педагогічні); 2) соціальні (соціально-педагогічні, соціально-психологічні); 3) економічні (адміністративно-господарчі, фінансові). Розкрито

структурні елементи системи управління (завідувач в якості «центру» й органи самоуправління) та *форми їх взаємодії* (постійні (лінійна, дивізійна) й тимчасові (матрична) за принципом відповідальної залежності).

Встановлено *ключові функції завідувача як «центру»* управлінської структури колонії, а саме: мотивація, прогнозування, планування, організація, контроль. Функція мотивації передбачала: визначення пріоритетних потреб відповідно до особистісних, внутрішньоорганізаційних та зовнішніх соціально-економічних запитів; аналіз потенційних можливостей внутрішніх та зовнішніх ресурсів закладу й вибудова та обов'язкова реалізація близьких, середніх і далеких перспектив; здійснення мотиваційного впливу через переконання та участь у прийнятті рішень. Функція прогнозування полягала у виявленні в процесі хаотичного впливу середовища факторів, найбільш сприятливих для формування особистості, та підсиленні за допомогою засобів виховання педагогічної ефективності цих факторів; у нейтралізації небажаних для реалізації цілей соціального виховання впливів. Функція планування: розробка стратегічних цілей та завдань, напрямів спрямування зусиль та рішень, що забезпечували єдність цілей для всіх членів колонії; систематичний моніторинг відповідності цілей та завдань нестабільним, кризовим зовнішнім умовам; виваженість, раціональність і чіткість формулювання управлінських задач; масштабність вибудови стратегічних цілей; реальність та обов'язковість їх виконання; радикальність засобів досягнення поставленої мети; креативність і незалежність. Функція організації позначалася такими діями: розподіл функціональних обов'язків із визначенням кола прав і обов'язків окремих структурних підрозділів колонії або окремих її членів; формування каналів прямого й зворотного зв'язку; еманация авторитету зі збереженням центру. Реалізація функції контролю означала: встановлення відповідності отриманих результатів до заданих параметрів функціонування та розвитку; обов'язковість, безперервність та системність контролю; делегування повноважень контролюючої підсистеми керованій зі збереженням контролюючої функції центру – від органів самоуправління до самоконтролювання; оперативність реагування на непередбачувані відхилення від заданих параметрів.

Виявлено *напрями взаємодії закладу з зовнішнім середовищем*: соціально-інтегрувальний (об'єднання зусиль колонії та інших установ і організацій навколо реалізації ідеї соціального виховання); культурно-громадський (формування стосунків колонії із громадськістю з метою взаємного культурного розвитку); економіко-спрямувальний (формування взаємовигідних економічних стосунків колонії та державних структур, що регулюють діяльність освітніх закладів).

Таким чином, на основі з'ясування нормативних, змістових та процесуальних засад управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького доведено, що продуктивність управління закладом забезпечено вдосконаленням традиційної освітньої практики шляхом створення гнучкої організаційної структури закладу, налагодження ефективної взаємодії елементів структури управління та встановлення широкого кола зв'язків із зовнішнім середовищем, антикризовим управлінням.

У третьому розділі «Перспективи використання продуктивного досвіду управлінської діяльності А. С. Макаренка» проаналізовано сучасні нормативні, змістові та процесуальні засади управлінської діяльності керівника навчального закладу, окреслено можливості використання прогресивного досвіду управлінської діяльності А. С. Макаренка у вітчизняному освітньому просторі.

Аналіз наукових джерел і документів Міністерства освіти і науки України засвідчив, що сучасна освітня практика зумовлює інтенсифікацію інноваційної діяльності керівників навчальних закладів. У ході аналізу та синтезу положень науково-теоретичних праць, матеріалів конференцій, моніторингу управлінської практики встановлено, що управління навчальним закладом визначається як діяльність керуючої підсистеми, спрямованої на створення прогностичних, педагогічних, психологічних, кадрових, фінансово-економічних, організаційних та інших умов, необхідних для нормального функціонування і розвитку навчально-виховного процесу й реалізації цілей навчального закладу.

З'ясовано, що нині в Україні формування професійних знань та умінь керівників навчальних закладів, відповідно до державних і суспільних запитів, здійснюється вищими навчальними закладами в процесі магістерської підготовки за спеціальністю «Управління навчальним закладом» та інститутами післядипломної педагогічної освіти при перепідготовці керівних кадрів. Показано, що вагомим здобутком у процесі підготовки та перепідготовки керівників є можливість участі в грантових програмах, запропонованих міжнародними та вітчизняними організаціями.

Виявлено, що актуальною та доцільною в діяльності профільних кафедр вітчизняних педагогічних вишів є систематична просвітницька діяльність, зокрема організація й проведення науково-практичних конференцій і семінарів з проблем управління навчальним закладом та підготовки компетентних освітніх лідерів. Спостерігається позитивна тенденція активізації участі в таких заходах керівників-практиків.

Результати проведеного моніторингу (анкетування, опитування, інтерв'ювання) засвідчили, що сучасний стан управління навчальним закладом в Україні характеризується низкою проблем: невизначеністю життєвих та професійних перспектив української молоді, низькою мотивацією суспільства до самореалізації, зростанням дитячої безпритульності та злочинності, низька мотивація учнів та педагогічних працівників щодо досягнення найвищих результатів навчально-виховної діяльності, криза національної економіки. На допомогу сучасному керівникові навчального закладу можуть стати формування їх готовності до здійснення інноваційного управління та вивчення продуктивного історико-педагогічного досвіду управлінської діяльності, особливо вітчизняного. Встановлено, що теорія інноваційного управління, зокрема антикризового управління, на сучасному етапі має свій розвиток, проте констатовано недостатність науково-теоретичних розробок щодо управлінської діяльності керівників закладів освіти в кризових реаліях сьогодення.

Використання методу аналогії дозволило виявити певну спільність умов управлінської діяльності А. С. Макаренка в період завідування Трудовою колонією ім. М. Горького та сучасних керівників. Однак очевидною є позитивна

перевага наявних у навчальних закладах XXI ст. освітніх технологій, матеріальної бази, державного фінансування, спонсорської допомоги, засобів мультимедіа, інтернет-технологій.

Наголошено, що в 1988 році за рішенням ЮНЕСКО в усьому світі відзначався 100-річний ювілей від дня народження А. С. Макаренка, його ім'я було названо серед чотирьох педагогів, які «змінити педагогічне мислення у ХХ столітті». Педагогічна система А. С. Макаренка вивчається в усіх навчальних закладах, в яких викладається педагогіка, а в Росії, Польщі, Болгарії, Чехії, Німеччині, Італії, Франції, Фінляндії, Японії існують спеціальні наукові асоціації, центри, лабораторії макаренкознавства, що досліджують його життя й науково-педагогічну спадщину.

Застосування системно-структурного аналізу реалізації ідей управлінської діяльності А. С. Макаренка дозволило з'ясувати, що на сучасному етапі в Україні провідними осередками макаренкознавства є: Інститут педагогіки НАПН України, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Зокрема, висвітлено етапи освоєння та впровадження в практику продуктивного досвіду А. С. Макаренка в сумському педагогічному виші.

Узагальнення та наукова екстраполяція прогресивного досвіду управлінської діяльності А. С. Макаренка в період завідування Трудовою колонією ім. М. Горького дозволили окреслити можливості його використання в сучасній освітній практиці. Зокрема, визначено основні рівні використання: *загальнодержавний* – інтеграція організаційних та інтелектуальних зусиль держави й соціально-економічних структур щодо освоєння освітніми лідерами продуктивного історико-педагогічного досвіду управлінської діяльності А. С. Макаренка; активізація зусиль історико-педагогічної громади України до участі в міжнародних та грантових програмах, змістом яких є макаренкознавчі студії; сприяння організації та проведенню масштабних всеукраїнських науково-практичних конференцій, семінарів; створення національної он-лайн-мережі «Нова макаренкіана: антикризове управління навчальним закладом»; активізація зв'язків вітчизняних і зарубіжних макаренківських асоціацій, центрів, лабораторій, осередків; пошук та налагодження зв'язків із закладами пенітенціарної системи, які використовують прогресивний досвід управлінської діяльності А. С. Макаренка, розробка проекту «Управлінський досвід педагога А. С. Макаренка: екстраполяція в сучасну систему соціального виховання»; *регіональний* – сприяння налагодженню соціального партнерства освітніх закладів і громадських організацій регіону; розробка регіональних програм та проектів, спрямованих на створення провайдерських осередків, які реалізують програми формування готовності керівників навчальних закладів до управління в умовах соціально-економічної кризи на прикладі продуктивного досвіду управлінської діяльності А. С. Макаренка з використанням мережі Інтернету, що дозволяє залучити керівників усіх закладів регіону; *інституційний* – розробка та реалізація на базі педагогічних вишів коуч-тренінгу «Антикризове управління навчальним закладом (досвід А. С. Макаренка)», що передбачає комплекс теоретичних семінарів та практико-орієнтованих занять,

зокрема в режимі он-лайн; впровадження спецкурсу «Організаційні та педагогічні засади управлінської діяльності А. С. Макаренка», розробленого на основі технології персоніфікованого підходу, в навчальний процес підготовки майбутніх керівників навчальних закладів у системі вищої освіти, в процесі перепідготовки керівників-практиків на базі інститутів післядипломної педагогічної освіти та майбутніх учителів; проведення методичного семінару для викладачів профільних кафедр вишів педагогічної галузі щодо викладання запропонованого спецкурсу.

Отже, в умовах соціально-економічної кризи в Україні інтеграція освітніх та соціальних систем щодо впровадження прогресивного досвіду управлінської діяльності А. С. Макаренка в досліджуваній період дозволить подолати низку проблем на шляху реформування системи управління навчальним закладом.

Визначення організаційно-педагогічних засад управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького та виокремлення можливостей використання прогресивного досвіду управлінської діяльності А. С. Макаренка в сучасній практиці управління навчальним закладом в Україні дозволило дійти таких **висновків**:

1. Виявлено стан розробленості досліджуваної проблеми та виокремлено такі аспекти макаренкознавчих студій: історико-біографічний (біографія, становлення та розвиток ідей педагога в контексті суспільно-політичних подій початку ХХ ст.), філософський (філософські засади педагогічної системи А. С. Макаренка), педагогічний (виховна система, теорія колективу, теорія дисципліни, організація та розвиток самоуправління, трудове виховання, громадянське виховання, виховання в сім'ї, дидактичні погляди), психологічний (психологічні особливості розвитку особистості в творчій спадщині А. С. Макаренка), економічний (соціально-економічна сутність трудового виховання колоністів та підприємницької діяльності А. С. Макаренка), екстраполяційний (використання ідей А. С. Макаренка в освітній практиці та в системі професійної підготовки майбутніх учителів). Встановлено, що в умовах сьогодення освітня творча спадщина А. С. Макаренка все більше привертає увагу науковців, однак управлінська діяльність вітчизняного педагога в організаційно-педагогічному аспекті не була предметом дисертаційних досліджень ні у вітчизняному, ні в зарубіжному макаренкознавстві.

2. Розкрито чинники становлення індивідуальної управлінської концепції А. С. Макаренка – завідувача Трудової колонії ім. М. Горького: особистісні (освіта, життєвий та професійний досвід); суспільно-політичні (світова й громадянська війни, руйнування однієї держави, виникнення та розвиток іншої); соціально-економічні (економічна та соціальна криза, злочинність, масове безробіття, дитяча безпритульність); науково-технічні (індустріалізація, рух за наукову організацію праці); соціально-педагогічні (соціальне виховання, трудові школи). Виокремлено етапи становлення індивідуальної управлінської концепції А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького: прогностичний (1920 – 1922 рр.); організаційний (1922 – 1925 рр.); коригувальний (1925 – 1927 рр.); узагальнювальний (1927 – 1928 рр.).

3. З'ясовано такі складові нормативних засад управлінської діяльності А. С. Макаренка: основні аспекти діяльності завідувача, унормовані держаними

документами та документами закладу (цілі та завдання створення й діяльності закладу соціального виховання; форми освітньої діяльності; правові засади партнерства з державними установами й громадськими організаціями; структура навчального закладу; особливості управління закладом соціального виховання); закономірності (чим повніше керівник закладу забезпечує взаємодію змістового, процесуального та організаційного аспектів діяльності педагогічного колективу, тим продуктивнішим є управління й тим вищі результати діяльності колективу; чим повніше в діяльності керівника взаємодіють єдиноначальність і колегіальність, тим повніше отримані результати управління співпадають з очікуваними; управління навчальним закладом буде ефективним, якщо в діяльності керівника найбільш повно взаємодіють прямий і зворотній зв'язок; чим повніше керівник забезпечує взаємодію закладу й громадськості, тим продуктивнішим є управління загальним навчально-виховним процесом) та принципи (організаційно-педагогічні, організаційно-адміністративні) управління навчальним закладом.

4. Схарактеризовано складові змістових засад управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького, спрямованих на унормування процесів функціонування та розвитку закладу: напрями управлінської діяльності щодо забезпечення умов соціального виховання (кадровий, організаційний, педагогічний, психологічний, підприємницький, ергономічний); засоби (встановлення добровільних начал і формування статусу переможця, формування організаційного ядра та організаційної культури, створення гнучкої організаційної структури та дієвої системи самоуправління зі збереженням «центру», встановлення часових і просторових меж розвитку); орієнтири антикризового управління: педагогічні (розвиток навчально-виховного процесу в межах реалізації ідеї соціального виховання); соціально-психологічні (розвиток колективу та кожного окремого члена колективу як взаємовпливаючих елементів); економічні (розвиток фінансово-господарчої бази колонії як фінансово самостійної соціальної системи).

Висвітлено складові процесуальних засад: управлінські підходи А. С. Макаренка до забезпечення цілісності та розвитку колонії (системний, ситуаційний, дослідницький); методи управління колонією: 1) організаційні (організаційно-розпорядчі, організаційно-педагогічні); 2) соціальні (соціально-педагогічні, соціально-психологічні); 3) економічні (адміністративно-господарчі, фінансові); структурні елементи системи управління (завідувач в якості «центру» й органи самоуправління), форми їх взаємодії (постійні (лінійна, дивізійна) та тимчасові (матрична) за принципом відповідальної залежності); ключові функції завідувача колонії як «центру» управлінської структури (мотивація; прогнозування; планування; організація; контроль); напрями взаємодії закладу з зовнішнім середовищем: соціально-інтегративний (об'єднання зусиль колонії й інших установ та організацій навколо реалізації ідеї соціального виховання); культурно-громадський (формування стосунків колонії з громадськістю з метою взаємного культурного розвитку); економіко-спрямувальний (формування взаємовигідних економічних стосунків колонії та державних структур, що регулюють діяльність освітніх закладів).

5. Розроблено основні напрями використання продуктивного досвіду управлінської діяльності А. С. Макаренка в сучасній освітній практиці:

загальнодержавний – інтеграція зусиль держави й соціально-економічних структур щодо освоєння освітніми лідерами продуктивного історико-педагогічного досвіду управлінської діяльності А. С. Макаренка, сприяння участі історико-педагогічної громади в грантових програмах, їх просвітницькій діяльності, створення національної он-лайн-мережі «Нова макаренкіана: антикризове управління навчальним закладом», активізація зв'язків макаренкознавчих осередків, впровадження досвіду управлінської діяльності А. С. Макаренка в сучасну систему соціального виховання; *регіональний* – налагодження соціального партнерства освітніх закладів та громадських організацій у регіоні, розробка регіональних програм і проектів антикризового управління навчальним закладом з використанням досвіду управлінської діяльності А. С. Макаренка; *інституційний* – розробка та реалізація коуч-тренінгів із проблем антикризового управління навчальним закладом, впровадження спецкурсу «Організаційні та педагогічні засади управлінської діяльності А. С. Макаренка», в процесі підготовки керівників навчальних закладів і майбутніх учителів у системі вищої освіти, в процесі перепідготовки керівників-практиків; проведення методичного семінару для викладачів профільних кафедр вишів педагогічної галузі щодо викладання запропонованого спецкурсу.

Перспективним напрямом вважається вивчення спадщини А. С. Макаренка як керівника Управління дитячих колоній Харківського округу та Дитячої трудової комуни ім. Ф. Е. Дзержинського, порівняння вітчизняного та зарубіжного досвіду використання продуктивних ідей А. С. Макаренка в практиці управління навчальним закладом.

Основні наукові результати висвітлено в таких працях автора:

Монографії:

1. Гавриленко І. І. Рекомендації щодо використання ідей А. С. Макаренка в процесі підготовки майбутнього керівника навчального закладу / О. Г. Козлова, І. І. Гавриленко // Теоретичні та методологічні засади підготовки викладача вищої школи : [монографія] / за заг. ред. проф. А. А. Сбруєвої, проф. О. Г. Козлової. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – С. 152–175.

2. Гавриленко І. І. Становлення підприємницької діяльності А. Макаренка в Полтавській трудовій колонії ім. М. Горького // Творча спадщина А. С. Макаренка: осмислення історичного досвіду та інноваційного потенціалу : [монографія] / О. Г. Козлова, І. І. Гавриленко, Д. О. Козлов ; [за ред. проф. А. А. Сбруєвої]. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – С. 98–121.

3. Гавриленко І. І. Чинники становлення управлінської діяльності А. С. Макаренка – завідувача Трудової колонії ім. М. Горького / І. І. Гавриленко // Творча спадщина А. С. Макаренка: осмислення історичного досвіду та інноваційного потенціалу : [монографія] ; [за ред. проф. А. А. Сбруєвої]. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – С. 121–140.

Статті у фахових виданнях:

4. Гавриленко І. І. Етапи управлінської діяльності А. С. Макаренка / І. І. Гавриленко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми, 2011. – № 6–7. – С. 12–19.

5. Гавриленко І. І. Змістові засади управлінської діяльності А. С. Макаренка : управління навчально-методичною роботою / І. І. Гавриленко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми, 2015. – № 1 (45). – С. 401–409.

6. Гавриленко І. І. Нормативні засади управлінської діяльності А. С. Макаренка / І. І. Гавриленко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми, 2015. – № 2 (46). – С. 93–103.

7. Гавриленко І. І. Освітня політика в Україні як фактор становлення поглядів А. Макаренка на управління навчально-виховним закладом (початок 20-х рр. ХХ ст.) / І. І. Гавриленко // Вісник Інституту розвитку дитини. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – № 21. – С. 85–89.

8. Гавриленко І. І. Особливості кадрового забезпечення навчально-виховного процесу в трудовій колонії ім. М. Горького (1920–1928 рр.) / І. І. Гавриленко // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – Суми, 2013. – № 5 (31). – С. 47–55.

9. Гавриленко І. І. Фінансово-господарська діяльність А. Макаренка – завідувача трудової колонії ім. М. Горького / І. І. Гавриленко // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – Суми, 2014. – № 10 (44). – С. 96–103.

10. Гавриленко І. І. Функції управління загальноосвітнім навчальними закладом у теоретичній спадщині А. С. Макаренка / О. Г. Козлова, І. І. Гавриленко // Витоки педагогічної майстерності : збірник наукових праць. – Полтава : Вид-во ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2011. – № 8 (1). – С. 162–168.

Статті в іноземних виданнях:

11. Gavrilenko Inna Ivanovna. ATTUALITÀ DELLA RICERCA RELATIVA ALL'ESPERIENZA MANAGERIALE DI A.MAKARENKO / І. І. Gavrilenko // Slavia. – Rome – Italy : Via Corfinio, 23 (ISSN 2038 – 0968). – № 2. – С.112–114.

Статті в інших виданнях:

12. Гавриленко І. І. А. С. Макаренко – педагог, письменник, успішний керівник / І. І. Гавриленко // Глухівські наукові читання : збірник матеріалів науково-практичної конференції (Глухів, 15–17 листопада 2011 р.). – Глухів : Вид-во Глухівського НПУ імені Олександра Довженка 2011. – С. 144–146.

13. Гавриленко І. І. Вивчення управлінського досвіду А. С. Макаренка в контексті вирішення проблем модернізації сучасної освіти / І. І. Гавриленко // Наука ХХІ століття, індустрія хай-тек і сучасна освіта : тези виступів учасників всеукр. наук. конфер. (Суми, 18–19 жовтня 2012 р.). – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. – С. 243–245.

14. Гавриленко І. І. Значення управлінського досвіду А. С. Макаренка у процесі соціальних трансформацій українського суспільства / І. І. Гавриленко // Магістр : матеріали наукової конференції «Наукові пошуки молодих вчених» (Суми, 13 травня 2011 р.). – Суми : Університетська книга, 2011. – С. 20–26.

15. Гавриленко И. И. Использование идей управленческого опыта Антона Семёновича Макаренко в решении проблем современного социального воспитания / Гавриленко И. И. // Молодежь и наука ХХІ века : материалы XII всеросс. (с международным участием) научно-практич. конфер. студентов, аспирантов и

молодых ученых (Красноярский край, 17 мая 2011 г.). – Красноярский край : Изд-во Красноярского ГПУ имени В. П. Астафьева, 2011. – С. 59–61.

16. Гавриленко І. І. Інноваційні ідеї А. С. Макаренка щодо вирішення проблем управління навчально-виховним закладом / І. І. Гавриленко // Управління інноваційним розвитком освіти: глобальний та національний виміри : матеріали всеукр. (з міжнародною участю) наук.-практич. конфер. (Суми, 2 квітня 2012 р.). – Суми : Університетська книга, 2012. – С. 10–12.

17. Гавриленко І. І. Когерентність потреб і інтересів як основа соціально-економічних відносин в досвіді управління освітнім закладом А. С. Макаренка / І. І. Гавриленко // Наукове забезпечення процесів реформування соціально-економічних відносин в умовах глобалізації : матеріали VI міжнар. наук.-практич. конфер. (Сімферополь, 25–27 квітня 2012 р.). – Сімферополь : Кримський інститут бізнесу. – С. 172–173.

18. Гавриленко І. І. Основні напрями дослідження творчої спадщини А. С. Макаренка у вітчизняному та зарубіжному макаренкознавстві / І. І. Гавриленко // Матеріали наукової конференції за підсумками науково-дослідної і науково-методичної роботи кафедр СумДПУ імені А. С. Макаренка у 2011 р. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. – С. 237–238.

19. Гавриленко І. І. Педагогічні погляди А. С. Макаренка та їх реалізація в управлінні трудовою колонією ім. М. Горького (полтавський період)/ І. І. Гавриленко // Магістр : матеріали конференції «Наукові пошуки молодих вчених (Суми, 23 лютого 2012 р.). – Суми : Університетська книга, 2012. – С. 151–154.

20. Гавриленко І. І. Проблема соціалізації особистості у діяльності педагога та керівника навчально-виховних закладів А. С. Макаренка / І. І. Гавриленко // Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування : матеріали міжнар. наук.-практич. конфер. молодих учених і студентів (Суми, 20–21 квітня 2011 р.). – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. – С. 80–82.

21. Гавриленко І. І. Психолого-педагогическое сопровождение личностно-профессионального развития педагога в творческом наследии А. С. Макаренко / И. И. Гавриленко // Педагогическое образование: вызовы XXI века : материалы III междунар. науч.-практич. конфер., посвященной памяти выдающегося российского ученого-педагога В. А. Славёнина (Курск, 20–21 сентября 2012 г.). – Курск : Изд-во Курск. гос. ун-та, 2012. – С. 47–51.

22. Гавриленко І. І. Управлінська діяльність А. С. Макаренка на посаді інспектора Крюківського вищого залізничного училища / І. І. Гавриленко // Наукові пошуки : збірник наукових праць молодих учених. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2010. – № 3. – С. 241–247.

23. Гавриленко І. І. Управлінська діяльність А. С. Макаренка у контексті проблем сучасної освіти / І. І. Гавриленко // Болонський процес: стан та перспективи розвитку вищої освіти в Україні : матеріали IX всеукр. наук.-методич. конфер. (Київ, 18–19 листопада 2010 р.). – Київ : Вид-во КНТУ України «Київський політехнічний інститут», 2010. – С. 136–137.

АНОТАЦІЯ

Гавриленко І. І. Організаційно-педагогічні засади управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колонії ім. М. Горького. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. – Суми, 2015.

Дисертаційну роботу присвячено з'ясуванню організаційно-педагогічних засад управлінської діяльності А. С. Макаренка у період завідування Трудовою колонією ім. М. Горького.

Виявлено стан розробленості досліджуваної проблеми у вітчизняному і зарубіжному макаренкознавстві. З'ясовано чинники та виокремлено етапи становлення індивідуальної управлінської концепції А. С. Макаренка як завідувача Трудової колонії ім. М. Горького. Розкрито нормативні, змістові й процесуальні засади його управлінської діяльності. Розроблено рекомендації щодо використання продуктивного досвіду управлінської діяльності А. С. Макаренка в сучасній практиці вітчизняних навчальних закладів.

Ключові слова: А. С. Макаренко, макаренкознавство, Трудова колонія ім. М. Горького, управління, організаційно-педагогічні засади управлінської діяльності, індивідуальна управлінська концепція, підприємницька діяльність, антикризове управління.

Гавриленко И. И. Организационно-педагогические основы управленческой деятельности А. С. Макаренко в Трудовой колонии им. М. Горького. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Сумский государственный педагогический университет имени А. С. Макаренко. – Сумы, 2015.

Диссертационная работа посвящена определению организационно-педагогических основ управленческой деятельности А. С. Макаренко как заведующего Трудовой колонии им. М. Горького.

Определено состояние разработанности исследуемой проблемы в отечественном и зарубежном макаренковедении. Выявлены факторы и обозначены этапы становления индивидуальной управленческой концепции А. С. Макаренко как заведующего Трудовой колонии им. М. Горького. Раскрыты нормативные, содержательные и процессуальные основы его управленческой деятельности. Разработаны рекомендации по использованию продуктивного опыта управленческой деятельности А. С. Макаренко в современной практике отечественных учебных заведений.

Ключевые слова: А. С. Макаренко, макаренковедение, Трудовая колония им. М. Горького, управление, организационно-педагогические основы управленческой деятельности, индивидуальная управленческая концепция, предпринимательская деятельность, антикризисное управление.

Gavrilenko I. I. Organizational-pedagogical foundations of administrative activity of A. S. Makarenko in the Labor Colony named after M. Gorky. – On the right of manuscript.

Thesis for the Degree of the Candidate of Pedagogical Science in specialty 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics. – Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, MES of Ukraine, Sumy, 2015.

The thesis is devoted to the organizational-pedagogical foundations of A. S. Makarenko management activity in the Labor Colony named after M. Gorky.

The aspects of scientific and theoretical elaboration of the problem under consideration are identified: historical-biographical, philosophical, pedagogical, organizational, psychological, economic, extrapolating. It is established that in modern conditions educational creative heritage of A. S. Makarenko receives attention of researchers, however, management activity of a native teacher in the organizational-pedagogical aspect has not been the subject of dissertation research neither in the native nor in the foreign Makarenko-studies.

The factors of formation of A. S. Makarenko's individual management conception as the head of the Labour Colony named after M. Gorky are revealed: personal, social-political, socio-economic, scientific-technical, re-orientational. Stages of formation of the individual management conception of A. S. Makarenko in the Labour Colony named after M. Gorky are outlined: search (1920–1922); organizational (1922–1925); corrective (1925–1927); generalizing (1927–1928).

The components of the normative foundations of management activity of A. S. Makarenko are defined: the main aspects of activity of the head of the colony, regulated by the documents of the state and institutional level; the rules and principles of management activity of A. S. Makarenko in the Labor Colony named after M. Gorky.

The components of the content foundations of management activity of A. S. Makarenko in the Labor Colony named after M. Gorky are characterized. They are directed at the regulation of the processes of functioning and development of institutions: directions of management activities to ensure conditions of social education; means and objectives of strategic management: pedagogical, social-psychological, economic.

The constituents of the procedural foundations are revealed: managerial approaches of A. S. Makarenko to the ensuring integrity and development of the colony (systemic, situational, research); methods of management of the colony: 1) organizational; 2) social; 3) economic; structural elements of the management system (the head as the "center" and self-governing bodies), modes of their interaction (constant and temporary according to the principle of responsible dependence); key functions of the head of the colony (motivation; forecasting; planning; organization; control); areas of cooperation of the institution with external environment elements: socio-integrating; cultural; economically directed.

The main directions of the implementation of the positive experience of management activity of A. S. Makarenko in the modern education practice at the state, regional and institutional level are defined.

Key words: A. S. Makarenko, Makarenko-study, Labor Colony named after M. Gorky, management, organizational-pedagogical foundations of management activity, individual management conception, business activities, anticrisis management.

Підписано до друку 12.06.2015. Формат 60x90/16. Гарн. New Times.
Друк ризогр. Папір офсет. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим.

Надруковано у редакційно-видавничому відділі
СумДПУ імені А. С. Макаренка з оригіналів автора

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87
e-mail: rector@sspu.sumy.ua
тел.: (0542) 22-14-95